

SVETLANA KMECOVÁ

IZRAZI ZA STRUNSKA GLASBILA V KOMPLEMENTNI SESTAVI SLOVAŠKIH IN SLOVENSКИH FRAZEMOV

COBISS: 1.01

V prispevku obravnavamo različne konstrukcijske tipe slovaških in slovenskih frazemov, pri katerih je vsaj ena izmed sestavin poimenovanje za kordofone, torej za strunska glasbila, konkretno *violina (gosli)*, *klavir*, *kontrabas (bas)*, *harfa*, *citre* in *bendžo*, njihove izpeljanke in tudi nekatere lekseme, ki so z njimi pomensko povezani. Dane frazeološke in leksikalne enote analiziramo glede na nastanek, izvor, ekvivalentnost idr., pri čemer jih skušamo interpretirati z ustreznimi slovaškimi in slovenskimi civilizacijskimi dejstvi. **Ključne besede:** slovaška frazeologija, slovenska frazeologija, glasbeni motivi, kordofoni, frazeološka ekvivalentnost

Expressions for Chordophone Instruments in Slovak and Slovenian Phrasemes

This article describes various construction types of Slovak and Slovenian phrasemes whose component structures include names of chordophones (i.e., instruments making sound with vibrating strings; namely, the violin, piano, double bass, harp, zither, and banjo), their derivations, and some lexemes that are closely related in meaning. It then analyses the phraseological and lexical units in terms of motivation, origin, equivalence, and so on, and links them to relevant Slovak and Slovenian cultural realia.

Keywords: Slovak phraseology, Slovenian phraseology, musical motifs, chordophones, phraseological equivalence

1 UVOD

Glasba je podobno kot jezik reprezentativno sredstvo komunikacije, toda v primerjavi z jezikom ne pozna komunikacijskih ovir in njeno »govorico« razumejo vsi. S frazeologijo ima skupno izražanje specifičnih, visoko ekspresivnih vsebin. Na svetu do zdaj ni bilo kulture oz. oblike civilizacije, ki ne bi imela na voljo lastnega sistema jezikovnih in glasbenih izraznih sredstev (Dobříková 2014). Ker pa glasba spremlja človeka vso zgodovino, od njegovih začetkov,¹ je logično, da so se pojavi, dejanja in predmeti, povezani z glasbenimi oz. tudi plesnimi izrazi

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta Ministrstva za šolstvo, znanost, raziskovanje in šport Slovaške republike VEGA 1/0543/14 Metaforični vokalno-instrumentalni elementi v slovaščini in slovanskih jezikih.

1 Po podatkih so najstarejše glasbilo, 60.000 let staro piščal, ki jo je izdelal neandertalec, našli na arheološkem najdišču Divje babe v Sloveniji leta 1995 in je trenutno del zbirke Slovenskega narodnega muzeja v Ljubljani. Na Slovaškem so odkrili paleolitsko koščeno cev brez lukenj v jami Dzeravá skala blizu Plaveckega Mikuláša (Leng 1967: 96).

človeka, odzrcalili še v jezikovni sliki sveta in prešli v jezik tudi kot sestavni del ustaljenih frazeoloških besednih in stavčnih zvez.

- 1.1 Slovenska ustreznica slovaškega leksema *hudba* je *glasba* in na prvi pogled gre tu za besedi z različnima etimologijama. Pri slovaškem leksemu *hudba*, poznamo že v praslovanščini v obliki *godbba*, dobesedno „godenje“,² sorodnem npr. z besedami *hudec*, *hudlikat'*, *husle* ipd., gre verjetno za izpeljanko od glagola *húst'*, v praslovanščini *gosti* (*god-ti*), ki ima izvor v onomatopejskem indoevropskem korenu **gōu-*, **gouə*, **gū* in je povezana tudi z leksemom *hovorit'* (SESS 2015: 212, 214). Slovenska beseda *glasba* je izpeljanka leksema *glas*, v praslovanščini **golsь* s pomenom „glas, zvok, zvoľanie“, indoevropski koren je **gal-*, torej „klicati, vpiti“ (SES 1997: 142). V slovaški frazeologiji najdemo sestavino *hudba* npr. v zvezah *hudba budúcnosti* s pomenom ‘kaj trenutno zelo oddaljenega, neuresničljivega’ ali *nebeská (rajská) hudba* ‘to rad slišim’ (SSSJ 2011: 205). Slovenski slovarji frazema *glasba prihodnosti* ne navajajo, najdemo pa ga v korpusu Gigafida. Znana je tudi zveza *nebeška glasba*, večinoma v pomenu ‘zelo lepa, prijetna glasba, zvoki’, obstajajo pa tudi primeri uporabe s prenesenim pomenom, podobnim kot v slovaščini. V obeh jezikih se kot frazeološka komponenta pojavlja tudi pogovorni leksem *muzika*, ki je sestavni del več dvojic frazemov na visoki stopnji ekvivalentnosti, npr. *to je iná muzika : to je pa druga muzika*, *mačacia muzika : mačja muzika*, *za málo peňazí málo muziky : za malo denarja malo muzike*.
- 1.2 Najbolj razširjena in splošno priznana klasifikacija glasbenih inštrumentov avtorjev Ericha von Hornbostela in Curta Sachsa je iz leta 1914. Njena prednost je predvsem to, da je odprta in po potrebi jo je mogoče kadar koli širiti in dopolnjevati (Kurfürst 2002: 91). Glasbila so tu razdeljena v štiri skupine, pri čemer je merilo fizikalna značilnost tvorbe tonov. V prvo skupino spadajo idiofoni, to je idiofonska, samozvočna glasbila: izvor zvoka je pri njih telo glasbila, ki se razzvoni z udarcem, tresenjem, s trenjem dela glasbila ipd. Sem uvrščamo dromljo, razne vrste zvonov, raglje, klepetala ipd. V naslednjo skupino lahko uvrstimo membranofona glasbila, torej glasbila z opno ali membrano, kamor spadajo različne vrste bobnov in tamburinov. Toni v njih nastajajo z vibracijo prožne membrane, ki je pripeta na resonančno telo. Pri igranju nanje ni mogoče menjati višine tonov, zato služijo kot ritmični element. Pri glasbilih tretje skupine, kordofonih, strunskih glasbilih, je za nastanek tona potreben vibrator, v tem primeru struna, in resonančna omarica, tj. telo glasbila, strune pa lahko razzvoni lok, paličica ali pa glasbenikovi prsti. Glede na to se kordofoni še naprej delijo na godala, tolkala in brenkala. V to številno skupino glasbil spadajo violina, kontrabas, kitara, klavir, cimbal, bendžo, harfa,

2 Za leksikalni pomen uporabljamo dvojne spodnje-zgornje narekovaje, za frazeološkega pa enojne zgornje.

citre, tamburica³ in druga. Zadnjo skupino tvorijo t. i. aerofoni, zrakovna glasbila. Ton v njih nastaja z nihanjem zraka, ki od zunaj obdaja inštrument ali pa prodira v cev inštrumenta. Sem spadajo dude, harmonika, različne vrste piščali, orgle, rog, trobenta itd.

1.3 V slovaškem in slovenskem frazeološkem fondu najdemo enote, kjer je ena od sestavin poimenovanje glasbil iz vseh štirih opisanih skupin. Med njimi so mnogi internacionalizmi, kot na primer *hrat' prvé husle* (slš.) : *igrati prvo violino* (sln.),⁴ *počut' svadobné zvony* (slš.) : *slišati poročne zvonove* (sln.), *príst' (vyjst') na bubon* (slš.) : *priti (iti) na boben* (sln.) itd., druge se pojavljajo le v enem izmed raziskovanih jezikov, na primer slovaški frazem *dostať na bendžo* s pomenom 'biti pretepen' ali slovenska enota *Stalinove orgle* (*orglice*), ki je med drugo svetovno vojno v vojaškem žargonu označevala sovjetski raketomet katjušo. V analiziranem korpusu frazemov najdemo tudi take, v katerih oba jezika za izražanje enakega pomena uporabljata različno glasbilo, na primer v dvojici *íst' s niečím na bubon* (slš.) : *obešati (obesiti) kaj na <veliki> zvon* (sln.). Nastanek frazemov, kjer je ena od sestavin glasbeni inštrument, je lahko motiviran na različne načine – posamezni frazemi se lahko nanašajo na funkcijo glasbenega inštrumenta, njegovo obliko, zvok in podobno. »S frazeološkega in etnomuzikološkega vidika predstavljajo omembe vredno skupino frazemov tisti, ki se nanašajo na signalno funkcijo glasbenih inštrumentov« (Dobříková 2016: 425). Gre za razmeroma obsežno skupino enot, v katerih najdemo sestavine *zvon*, *boben*, *trobenta*, *piščalka* in njihove izpeljanke, v slovaščini na primer *zvonit' (trúbit', bit', bubnovat') na poplach, íst' s niečím na bubon, odzvonit' niekomu*, v slovenščini *po toči zvoniti (je prepozno)*, *biti plat zvona, biti na bobnu* idr.

1.4 Kljub mnogim zgodovinskim, geografskim in kulturnim podobnostim med Slovaško in Slovenijo se zaradi različnih, zlasti geopolitičnih vplivov ljudski inštrumentariji obeh narodov v več pogledih razlikujejo. Poleg enakih glasbil, kot so violina, kontrabas, boben, zvon, različne piščali, trobente in roгови, cimbal itd., opazamo tudi več regionalnih posebnosti. Dude, tipično pastirsko glasbilo, so do danes ohranile v slovaški kulturni dediščini visok status, kar je vidno tudi v več slovaških frazemih, kjer je njihovo poimenovanje sestavni del frazema, na primer *šaty ako gajdy* 'široka, raztegnjena oblačila', *spustit' gajdy* 'začeti jokati', *natahovat' gajdy* 'jokati' idr. Mária Dobříková v svoji analizi slovaških in bolgarskih frazemov s

3 Tamburica, ki je prišla na Balkan v času turških vpadov v 14. in 15. stoletju, se razmeroma pogosto pojavlja kot sestavni del hrvaških frazemov in to predvsem v narečjih, npr. *udarati koga po tamburi* v pomenu 'tepsti koga po glavi' (gl. tudi Svitková 2015) in podobno. To glasbilo je znano tudi v Sloveniji, predvsem v obmejnih predelih s sosednjo Hrvaško. Pri zbiranju gradiva nismo izsledili nobenega slovenskega frazema s sestavino *tambura*, ne izključujemo pa možnosti obstoja, predvsem v narečjih.

4 Kadar ni popolnoma jasno razvidno, v katerem jeziku se frazem uporablja, v prispevku uporabljamo okrajšavi slš. za slovaščino in sln. za slovenščino.

komponento *gajdy* navaja tudi slovaške leksikalne enote, izpeljane iz samostalnika *gajdy*: ekspresivno poimenovanje *rozgajdanec* „neredno oblečen, neurejen človek“, glagol *rozgajdat' sa* s pomenom „neredno se obleči, biti neurejen“ in tudi pridevnik *rozgajdaný* in prislov *rozgajdane* z identičnim pomenom glede na ustrezno morfološko obliko (Dobříková 2010: 115). Dude, ki so bile na Slovaškem tipično glasbilo ljudskih glasbenih skupin, so torej motivirale nastanek razmeroma velikega števila leksikalnih in frazeoloških enot, v Sloveniji pa se niso nikoli povsem udomačile (Kumer 1983) in so danes bolj znane iz tujega okolja. Slovaška posebnost, lahko bi rekli simbol slovaške ljudske glasbene kulture, je fujara,⁵ dolg lesen aerofon s pomožno cevjo za dotok zraka in tremi luknjicami, ki izvira iz 17. stoletja (Mačák 1995: 78). Posebnost slovenskega ljudskega inštrumentarija v primerjavi s slovaškim so citre, ki so še danes priljubljen glasbeni inštrument. Kot posebnost lahko omenimo tudi trstenke, torej različne vrste ljudskega glasbila, podobnega panovi piščali. »Harmonika je danes gotovo najbolj množično igrano ali poslušano glasbilo v Sloveniji. Poleg izjemne socialne funkcije, ki jo ima v vsakdanjih ljudskih glasbenih praksah, je vključena tudi v simbolno ikonografijo predstavitve slovenstva.« (Kovačič 2015: 87) Povezana je predvsem s t. i. narodnozabavno glasbo. O tem, da so za slovenski narod tipični tudi glasbeni izrazi vokalnega značaja, priča slovenska splošnica *trije Slovenci – pevski zbor* (o tem tudi Kržišnik 2014).

- 1.5 Leksemi, ki označujejo kordofona glasbila in njihove izpeljanke, so sestavni del mnogih leksikaliziranih in terminoloških besednih zvez (na primer *elektrická gitara* (slš.) : *električna kitara* (sln.), *klavírny sprievod* (slš.) : *klavirska spremljava* (sln.), *hus'lový ključ* (slš.) : *violinski ključ* (sln.), pogosti so tudi priimki – na Slovaškem na primer *Basa*, *Cimbal*, *Citara*, *Bendžo*, v Sloveniji pa gre predvsem za izpeljanke, na primer *Goslar*, *Citrar*, *Cimbaljević* in podobni. Predmet raziskave našega prispevka so različni konstrukcijski tipi sintagmatskih frazemov in frazeotekstemov,⁶ ki v svoji sestavi vsebujejo poimenovanja kordofonih glasbil, njihove izpeljanke oz. lekseme, ki so z njimi pomensko neposredno povezani. Raziskovalno gradivo smo črpali iz slovaških in slovenskih leksikografskih in frazeografskih virov in paremioloških zbirk, navedenih v bibliografiji, omenimo pa naj tudi zbirko pregovorov Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Za iskanje in preverjanje enot smo uporabljali korpusa, in sicer Slovaški narodni korpus (SNK) in Gigafida. V članku uporabljamo slovaško frazeološko terminologijo.⁷

5 Slovenski otroci lahko o fujari izvedo npr. iz delovnega zvezka *Glasba 6*, namenjenega 6. razredu devetletke, kjer so našeta pihala iz raznih držav sveta. Kljub temu da gre v primeru fujare za glasbeni inštrument, ki je tipičen za slovaško ljudsko glasbo, sestavine *fujara* nismo našli v nobenem frazemu, pojavlja se samo v pogovorni, delno frazeologizirani slovaški besedni zvezi z značajem vzklika *babkinu fujaru*, ki izraža nezaupanje, negativno stališče govorečega do povedanega.

6 Frazeotekstem je t. i. komunikativni frazem z zgradbo povedi ali zložene povedi, v primerjavi s frazeoleksemom, kar je frazem nominativnega in predikativnega tipa (Mlacek – Đurčo 1995: 31).

7 Zato tudi termini frazeotekstem, aktualizacija itd. (gl. Mlacek – Đurčo 1995).

- 1.6 Cilj prispevka ni zbrati vse frazeme, v katerih se kot sestavina pojavlja poimenovanje kordofona, ampak orisati problematiko obstoja glasbenega koncepta v frazeologiji, opozoriti na nekatere njegove podobnosti in razlike v slovaški in slovenski frazeologiji ter na tak način zapolniti nekatere bele lise v slovanski primerjalni frazeologiji. Istočasno želimo s prispevkom tematsko in vsebinsko razširiti znanstveno-raziskovalno usmeritev projekta Metaforični vokalno-instrumentalni elementi v slovaščini in slovanskih jezikih,⁸ v okviru katerega se je s frazemi s področja glasbenega spektra v slovaščini in slovenščini delno ukvarjala samo Mária Dobříková (gl. Dobříková 2015; 2016).

2 POSAMEZNI INŠTRUMENTI V KOMPONENTNI SESTAVI FRAZEMOV

2.1 Frazemi s sestavino *husle* : *violina*/gosli

Violina je najbolj razširjeno godalo, ki je po dolgem in zapletenem razvoju iz stare violine da braccio dobilo dokončno podobo v drugi polovici 16. stoletja (Laborecký 1997: 99). Njena priljubljenost in razširjenost se zrcali tudi v frazeologiji, v analizirani skupini frazemov jih največ vsebuje prav to sestavino. V Sloveniji je ustreznica leksema *husle* leksem *violina*, starejši izraz, katerega raba peša, je leksem *gosli*.⁹ Najbolj znane enote so tu internacionalizmi *hrat' prvé husle* (slš.) s pomenom 'biti prvi, voditi v kaki dejavnosti, imeti v kolektivu odločujočo vlogo, besedo, izstopati v čem' in *hrat' druhé husle* (slš.), torej 'biti v kolektivu v podrejenem položaju, zaostajati za kom'. V slovenščini obstajata popolni ustreznici *igrati prvo violino*, *igrati drugo violino*, kot tudi delni ustreznici *biti prva violina*, *biti druga violina*. O teh frazemih se predpostavlja, da so morda nastali v nemškem okolju (Mokijenko 2014: 25). Motivirani so z razdelitvijo vlog v tradicionalnem godalnem kvartetu, ki ga tvorita dva violinista, violist in violončelist, oz. tudi v orkestru. Prvi violinist, t. i. primarius (od tega je tudi sinonimni slovaški frazem *hrat' prim*), igra osrednjo melodijo skladbe, najvišje tone in najhitrejše dele, drugi violinist njegovo igranje spremlja in dopolnjuje. Ti frazemi se pogosto uporabljajo v publicističnem stilu, in to na področjih, kot so politika, šport ipd. Enoto *igrati prvo violino* smo našli tudi kot sestavni del slovenske ljudske modrosti z zgradbo zložene povedi *pamet, prežlahтна gospa, prvo naj violino igra, njej podrejene naj bodo strasti, nagone naj neurejene kroti, še čustva za svet jo sprašujejo naj, pa v hišo srca naselil se bo raj*, na drugi strani pa so tudi že predniki današnjih Slovencev vedeli: *hladen razum brez čustva je kakor violina brez strun* (vir: zbirka pregovorov Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, kraj Rateče).

8 Projekt je nastal na Oddelku za slovanske filologije Filozofske fakultete Univerze Komenskega v Bratislavi leta 2014. V njegovem okviru je potekala tudi znanstvena konferenca Glasbeni motivi v frazeologiji; prispevki z nje so bili objavljeni v istoimenskem zborniku, ki je izšel kot šesti del serije Frazeologické štúdie. Avtorji prispevkov v njem analizirajo različne vidike glasbenega koncepta v frazeologiji petnajstih jezikov. Zbornik je doživel tudi oceno v slovenščini (Stramljič Breznik 2015).

9 V korpusu Gigafida smo našli 13.915 zadetkov za leksem *violina* in 579 za *gosli*.

Kljub temu da slovenski slovarji ne zajemajo ustaljene glagolske besedne zveze *igrati tretjo violino*, *biti tretja violina* oz. imenske *tretja violina*, več kot tri-deset primerov iz korpusa Gigafida priča o visoki stopnji njihove frazeologizacije. Redke niso niti aktualizacije, torej frazemi z drugim vrstilnim števnikom, pri čemer velja, da čim višji števnik se uporabi, tem bolj podrejeno vlogo označevanega izraža, števnik torej stopnjuje pomen frazema, na primer:

Udarna je tudi njegova izjava, ki pove vse o krutosti kronometra, kjer je naslov branil Nemeč Grabsch. »Mnogi pravijo, da *sem peta violina*. A sem poleg Brajkoviča edini, ki si upa svoja jajca odnesti v Švico. Ostali so nastop odpovedali.« (sln.) (Vir: Gigafida¹⁰)

Podobno se zveza *hrat' tretie husle* oz. tudi aktualizacija *hrat' štvrté (piate) husle* uporabljata tudi v slovaščini, na primer:

Evropska politika *hrá* aj v krajinách »starej Európy«, čo sa týka atraktivnosti pre ľudí, a teda mediálneho priestoru, takpovediac *štvrté* či *piate husle*. Daleko v Bruseli, príliš abstraktná, ťažko sa z nej cez médiá robí niečo, čo je o životoch ľudí. (slš.) (Vir: SNK¹¹)

Govor oz. tudi pomen povedanega, na katerega vpliva osebnost govorca, je metaforično izražen v slovaškem reku *aké husle*, *taký zvuk*, *aké gajdy*, *taký huk* oz. v različici *aký zvon*, *taký zvuk*, *aké gajdy*, *taký huk*. Iz nasprotij slovaških leksemov *husle/zvon* in *gajdy/zvon* je razvidno, da poleg tega izražata še nasprotje pozitivno : negativno (človek, govor, misel itd.). V slovenščini podobno miselno vsebino, toda brez intenzifikacije z opisanim nasprotjem, izražata paremiji *kakršén človek (mož)*, *taka beseda* in tudi *kakršna ptica*, *takšna pesem*.

Starejša slovenska stalna besedna zveza *kazati gosli* izraža pomen 'imeti gol vrat in prsi'. Izhaja iz starejšega pomena leksema *gosli* 'prsni koš' (gl. Bezljaj 1977: 163). Sestavino *gosli* vsebuje tudi paremiološka enota *stare gosli pojo*, *staro grlo pa nak* (sln.). V analizirani skupini slovaških frazemov smo zabeležili tudi ekspresivni vzklik *Ježiškove husličky!*, s katerim govorec izraža svoje začudenje oz. razburjenje ali celo ogorčenje. Element, ki izrazito okrepi ekspresivnost frazema, je tukaj uporaba manjšalnica.

V slovenskem paremiološkem fondu smo našli več enot s pomenom 'ne spleča se biti iskren, govoriti resnico', na primer *kdor resnico gode*, *njemu gosli na glavi razbijejo*; *kdor resnico gode*, *temu gosli zbijejo*; *kdor resnico gode*, *njega z godalom tepo* idr. Frazeotekstem s podobnim pomenom in obliko *kdo nevděčnou pánům pravdu hude*, *houslemi o hlavu mít bude* obstaja v češčini. V slovaščini mu je pomensko najbližja enota brez sestavine *husle*, in sicer *povedz pravdu*, *prebiješ hlavu*.

Glagolski sestavini *húst'* : *gosti*, torej 'igrati na glasbeni inštrument (po navadi na violino)' (SSSJ 2011: 222), tukaj metaforično označujeta govorjenje, človeški govor. Tako je tudi v več slovaških frazemih, na primer *húst' niekomu poza uši (okolo uši)*

¹⁰ <http://www.gigafida.net/Concordance/Search?q=peta+violina>

¹¹ http://korpus.juls.savba.sk:8080/manatee.ks/do_query?query=piate%20husle&corpname=prim-6.0-public-all&start=0&cnt=10

s pomenom ‘besedno koga nenehno vznemirjati, nadlegovati, utrujati’ ali pa v enoti *húst’ si svoje*, ki pomeni ‘nenehno ponavljati svoje stališče, vztrajati pri svojem’. Njena ustreznica v slovenščini je zveza *vedno gosti eno in isto*, to pa težko opredelimo kot frazeološko. Podobno miselno vsebino ‘ponavljati vedno eno in isto’ izražata tudi paremiološki enoti *vždy jednu nôtu hudie* in *vždy na jedny gajdy hudie*¹² (slš.).

V slovenščini najdemo komponento *gosti* v več frazemih. Z vidika ekvivalentnosti in teme našega prispevka je omembe vreden frazem *plesati tako, kot kdo gode* (*žvižga, igra*) oz. tudi njegova različica *kakor se gode, tako se pleše*, ki ima v slovaščini ustreznico v enoti *tancuje, ako mu pískajú (hrajú)* s pomenom ‘poslušno izpolnjevati ukaze, brez odpora se podrediti’. Frazem *iti rakom žvižgat in ribam (žabam) gost* (sln.) oz. samo *iti rakom žvižgat* ali *iti žabam gost* nosi pomen ‘biti zaman, brez uspeha; propasti; umreti, ubiti se’. Janez Keber (1998: 210–218; 2011: 788–789) piše o več okoliščinah, ki so pomembne za nastanek te enote, pri čemer je nedvomno dejstvo, da je v pomenu frazema zaobsežena nesmiselnost opisanega dejanja. Keber njegov nastanek povezuje z nekdanjim kaznovanjem z utopitvijo. Slovenščina pozna tudi glagolski frazem *gosti (mrmrati) v brado* s pomenom ‘govoriti kaj sam zase, skrivoma’. Njegova slovaška ustreznica je stalna besedna zveza *hundrat’ si (mrmlat’ si) popod fúzy*.

V obeh jezikih najdemo tudi frazeme s sestavinami *hudec* : *godec*¹³ in *huslista* : *goslač*. V slovaščini odražata nizek socialni status in negotove razmere muzikantov paremiji *rybár, vtáčnik a hudec – traja žobráci* in *keď poznáš jedného huslistu a jedného gajdoša, poznáš dvoch žobrakov*, v slovenščini pa je to dejstvo eksplicitno izraženo v frazemu *mlad godec, star berač*. O značaju ljudskih godcev in o njihovi postranski dejavnosti, ko so na porokah v času med posameznimi skladbami svatom pripovedovali zgodbe in smešnice (pogosto tudi nespodobne), priča slovenska enota *godec je gobec*. Zahtevnost igranja na gosli in preneseno tudi pomen ‘vsaka umetnost zahteva vajo’ izraža slovenski frazeotekstem *goslač veliko strun potrga, preden postane mojster*, podobna misel pa je izražena v enoti *kdor zna strune ubrati, more lahko igrati*. O lenih dekletih pripoveduje hudomušni starejši slovenski ljudski pregovor: *bolna je, delat ne more; godci zagodejo, plesat pa pojde*.

2.2 Frazemi s sestavino *basa* : *bas*

Bas, v slovaščini *basa*, je pogovorni izraz za kontrabas, največji godalni inštrument z najglobljimi, nizkimi toni, ki se je razvil v drugi polovici 16. stoletja iz basove in kontrabasove viole da gamba (Laborecký 1997: 120). Na Slovaškem je bil neločljiv del ljudskih veselic, povezan pa je tudi z obredom pokopavanja

12 Pomensko sorodna je slovaška frazeološka enota *ako obohratá platňa (opakovať, hovorit’)*, njena slovenska ustreznica pa je frazem *kot (stara) lajna (govoriti, ponavljati)*.

13 Zavedamo se, da leksema *hudec* : *godec* označujeta človeka, ki igra ljudsko glasbilo na splošno, ne samo violinista (goslača), vendar smo se, izhajajoč iz navedenega pomena slovaškega glagola *húst’*, torej ‘igrati glasbeni inštrument (po navadi violino)’ (SSSJ 2011: 222), odločili navesti tudi frazeme s tema dvema sestavinama.

basu,¹⁴ ki se je v velikem delu Slovaške odvijal na pustni torek pred pepelnično sredo (Nádaská 2012: 98).

Prav ta pogovorna sestavina *basu* je konstrukcijski element več slovaških frazemov. Na podobnosti oblike in dimenzij je osnovan primerjalni frazem *tučnà ako basu* (slš.), ki se uporablja, kot je razvidno iz same oblike enote, predvsem v povezavi z ženskami. V slovenščini se za debelo žensko uporablja slabšalno poimenovanje *bajsa*, moška oblika pa je *bajs*. Kot navaja Slovenski etimološki slovar (SES 1997: 22), je ta beseda tudi narečno poimenovanje za glasbilo kontrabas, zato je verjetno, da so leksemi *bajs*, *bajsa* metaforično izpeljani prav iz njega, motivacijska baza njihovega nastanka je torej podobna kot pri navedenem slovaškem frazemu. V zvezi s tem lahko omenimo še slovenski frazem z rimo s pomenom 'debela ženska' *bajsa debelajsa*. Ekvivalentni frazeološki primerjavi *tučnù (bachratù) ako sud* (slš.): *debel kot sod (brenta)* (sln.), prav tako osnovani na zunanji podobnosti, se lahko nanašata na oba spola, leksem *brenta* (sln.) pa sam po sebi, podobno kot *bajsa* (sln.), slabšalno označuje debelo žensko.

Akustična podobnost pa je bila osnova za nastanek slovaškega frazeotekstema *chrápe, akoby na base řahal*. Sinonimna enota s podobno motivacijsko bazo je frazem *chrápe, akoby drevo pilil* (slš.). Slovenščina izraža identični pomen s frazomom z živalsko sestavino *smrčati kot medved*. Zvočna podoba sestavin *basu* in *gajdy* in negativne konotacije, ki so z njo včasih povezane, se zrcalijo tudi v ljudski grožnji starejšega izvora *nech sa ti basy s gajdami odsłúzia* (slš.).

V slovaščini je pogost in razširjen frazem *sprostù (hlùpy) ako basu* s pomenom 'zelo neumen', sinonimni primerjalni frazem, kjer je sestavina tudi inštrument, pa je *sprostù ako (pastierova) trúba* (slš.). Za tertium comparationis teh primer lahko imamo »enostavnost« – v primeru glasbenih inštrumentov v obliki monotonosti igranja na kontrabas oz. omejenega obsega tonov pri igranju na trobento, v primeru človeka pa v obliki njegove duševne omejenosti, nedojemljivosti (Svítková 2015: 58). Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema (Fink Arsovski 2006: 166) navaja kot njune slovenske ustreznice frazema *neumen kot noč in zabit kot vol*.

Pomembna vloga kontrabasa v ljudski glasbi, dejstvo, da daje in pomaga držati ritem, ki je obvezen tudi za druge inštrumente, se odraža v stavčnem pogovornem frazemu *basu tvrdí muziku* (slš.) s pomenom 'imeti odločujoč pomen'. V slovaščino je najbrž prešel iz češčine, podobno kot tudi naslednji pogovorni frazem, priljubljen zlasti v političnem diskurzu *držat basu (niekomu (s niekým))* (slš.), kar pomeni 'biti solidaren s kom, lojalen do koga, pomagati komu'.

Starejši primerjalni frazem z zgradbo stavka in s pomenom 'zelo dobro ga pozna' je *pozná to v řom ako v base trojnik* (slš.). Gre za odraz običaja z veselice, ko

14 Gre za ljudsko igro, ki je parodija na resnični pogreb, kjer se pokopava bas in s tem tudi plesi in zabave v času prihajajočega 40-dnevnega predvelikonočnega posta. Ta obred potrjuje nezamenljivo vlogo basu v ljudski glasbi.

so ljudje pri izboru pesmi po lastni želji kot nagrado muzikantom metali kovance v kontrabas. Glede na zvok kovanca je znal kontrabasist uganiti njegovo vrednost. V Sloveniji se podobna navada odraža v starejšem frazemu *dati denar v gosli*. Slovar sodobnega slovaškega jezika (Slovník súčasného slovenského jazyka, SSSJ 2006: 235) navaja tudi frazem *dostať basu* (slš.), ki pa je povezan z drugim pomenom leksema *bas* v slovaščini, in sicer „pog. ekspr. prostor ali stavba za zapornike, zapor“, in pomeni ‘priti v zapor’.

V slovenščini nismo našli nobenega sintagmatskega frazema s sestavino *bas*, se pa ta pojavlja v frazeoteksteh *več bas da, kot zvon vzame* ali *kar zvon vzame, pa bas pribuči*, kjer sta glasbena inštrumenta uporabljena v simbolnem pomenu – *zvon* z zgoraj omenjeno signalizacijsko funkcijo tukaj tradicionalno označuje smrt, *bas* pa kot tradicionalna sestavina ljudskih godčevskih skupin označuje poročno glasbo oz. poroko.

2.3 Frazemi s sestavino *klavír* : *klavir*

Klavir je strunsko glasbilo s tipkami, v katerem ton nastane z udarcem kladivca na struno. Njegov zunanji del tvori lesen trup, na njegovi sprednji strani je tipkovnica s 85 ali 88 tipkami. Prva klavirska mehanika, v kateri kladivce razzveni strune, je bila izdelana na začetku 18. stoletja (Laborecký 1997: 116). Koncertni klavir je masivno glasbilo s trdnimi nogami, prav tukaj pa je mogoče iskati motivacijo za nastanek slovaškega primerjalnega frazema *⟨mat⟩ nohy ako klavír*, torej ‘imeti debele noge’. Frazem z zgradbo glagolske sintagme *chodit' niekam ako na klavír* (slš.) pomeni ‘pogosto kaj obiskovati, pogosto kam hoditi’. Njegova motivacija je lahko razumljiva: ker je učenje klavirja zelo zahtevno, morajo učenci redno in razmeroma pogosto obiskovati učne ure in veliko vaditi. Ta pogovorna enota je v jeziku živa in se pogosto uporablja.

Slovar slovenskih frazemov (Keber 2011: 341) navaja eno frazeološko enoto s sestavino *klavir*, in sicer frazem z zgradbo glagolske sintagme *iti igrat klavir*. Njegov pomen je ‘iti v zapor odslužit kazen’. Motivacijo nastanka frazema je najbrž treba iskati v podobnosti pozicije rok pri igranju klavirja, pri čemer so roke lahko tudi prekrižane, ravno tako kot pri vklemitvi, ko so v lisicah. Frazem je uvrščen tudi v spletni prosti slovar žive slovenščine Razvezani jezik. Manjšalnica *klavirček* je sestavina ustaljenega poimenovanja znane slovenske otroške igre *klavirčke prodajati*.

2.4 Frazemi s sestavino *harfa*

Harfa, kordofon trikotne oblike s 43–47 strunami in sedmimi pedali, na katerega se brenka s prsti obeh rok, spada med najstarejše inštrumente. Iz Srednje Azije in Egipta se je začela širiti že v 3. tisočletju pr. n. š. (Laborecký 1997: 80). SSSJ (2011: 51) navaja kot drugi pomen leksema *harfa*: „slabš. stara ženska (pogosto kot žaljivka)“. V slovaščini smo to sestavino našli v ustaljeni primeri *rozumie ⟨sa⟩ tomu ako osol harfe ⟨a sliiepka pivu⟩*. V vsakem jeziku verjetno obstajajo podobni

ironični izrazi s pomenom ‘sploh se ne spoznati na kaj’, posamezni jeziki pa so si zanj našli svoja posebna sredstva. V slovenščini poznamo enote, ki prav tako za izražanje identičnega pomena uporabljajo kot sestavino glasbilo, in sicer *boben*. Gre za frazeme *razumeti se (spoznati se) na kaj kot zajec na boben, biti toliko za kaj kolikor zajec za boben* oz. tudi redkejši primerjalni frazem *kakor krava na boben*. Poleg glasbene imajo te enote skupno tudi živalsko sestavino, ki tu služi kot intenzifikator; ta zvišuje kontrast, s tem pa tudi ekspresivnost frazema. Navedeni frazemi imajo v obeh jezikih v sebi tudi implicitno zakodirano informacijo o tem, da je igra na glasbenem inštrumentu bila in je še vedno škoda za posebno vrlino, ki je ne obvlada vsak. V sodobnem slovaškem jeziku se najpogosteje uporablja frazem *rozumiet' sa niečomu (do niečoho) ako hus do piva* z enakim pomenom, redkeje pa se uporabljata njegovi frazeološki sinonimi *rozumiet' sa niečomu (do niečoho) ako koza petržlenu (ako krava muškátu)*.

2.5 Frazemi s sestavino *citre*

Citara, v slovenščini *citre*, so ljudsko strunsko glasbilo iz družine brenkal, pravokotne ali trapezaste oblike, ki so bile v preteklosti razširjene po celi Slovaški (Laborecký 1997: 39), kjer pa so danes kot del ljudskega inštrumentarija skoraj nepoznane. Priljubljene so bile tudi v Sloveniji, in to predvsem v alpskih predelih, kjer so se ohranile do danes.¹⁵ Enostavnejše citre so si ljudje izdelovali tudi doma in jih po domače imenovali *švrkovence, drsovca, drskalca*. Na citre so rade igrale tudi ženske (Kumer 1972: 45). V slovenskem paremiološkem fondu najdemo ljudsko modrost, da mora vsak delati to, kar zna in kar se zanj spodobi, to pa je izraženo v enoti *za citrarja ni plug in za oratarja (orača, kmeta) ne citre*. Omembe vredna je tudi besedna zveza *kazati citre*, ki jo v svojem etimološkem slovarju navaja France Bezlaj (1977: 163), s pomenom ‘kazati prsi’. V primerjavi s prej omenjenim frazemom *kazati gosli* se je pa ta po Bezlaju uporabljal izključno v zvezi z žensko. Med slovaškimi frazemi nismo našli nobenega s sestavino *citara*, kar se ujema z dejstvom, da ta inštrument ni tradicionalni del ljudskega inštrumentarija.

2.6 Frazemi s sestavino *bendžo*

Bendžo je črnsko strunsko glasbilo iz družine brenkal s tamburinu podobnim trupom, prevlečenim z usnjem, z daljšim vratom in s štirimi do sedmimi kovinskimi strunami, na katere igramo s trzalice. V Evropo je prišel v dvajsetih letih 20. stoletja (Laborecký 1997: 23; Kurfürst 2002: 427). Kljub temu da se je leksem *bendžo* v slovaščini udomačil šele pred kratkim,¹⁶ o čemer priča tudi to, da se je še pred nedavnim beseda pisala kot *banjo*, najdemo v frazeološkem fondu slovaškega jezika protipomensko glagolsko pogovorno dvojico z visoko

15 Razlika v razširjenosti citer na Slovaškem in v Sloveniji je že na prvi pogled očitna tudi iz korpusov, kajti v SNK smo pri leksemu *citara* našli 10 zadelkov, v korpusu Gigafida za *citre* več kot tri tisoč, približno 1300 zadelkov ima tudi leksem *citrar*.

16 *Slovar slovaškega jezika* iz leta 1959 (SSJ 1) leksema *bendžo* ali *banjo* sploh ne beleži.

stopnjo ekspresivnosti *dat' niekomu na bendžo* in *dostat' na bendžo*. Frazema nosita pomen 'pretepsi koga' in 'biti pretepen'. Motivacija nastanka ni povsem jasna, metaforičnost frazema pa morda temelji na podobnosti med okroglo obliko bendža z resonančno odprtino in človeško glavo z usti. V prenesenem pomenu 'premagati koga' ali 'biti poražen' se frazema uporabljata na primer v povezavi s športom, npr.:

Ešte pred necelými štrnástimi mesiacmi o nás pisali, že sme to najmizernejšie mužstvo na svete a odporúčali nám, aby sme radšej hrali pigu ako futbal. Dobře, keď chcú *dostat' na bendžo*, nie sme proti zohratiu priateľského zápasu s nimi. (slš.) (Vir: SNK¹⁷)

V slovenščini obstaja za omenjeni glasbeni inštrument poimenovanje *bendžo* oz. *banjo*, nismo pa našli nobenega frazema s to sestavino.

2.7 Frazemi s sestavino *struna*

V primeru besede *struna*, ki se v enaki obliki uporablja v slovaščini in slovenščini, ne gre za poimenovanje glasbila, temveč njegovega sestavnega dela. Ker pa je ta leksem v zvezi s frazeologijo zelo produktiven, smo se ga odločili uvrstiti v pripevek. Več slovenskih frazemov v tej skupini je pomensko povezanih z drugim pomenom leksema *struna*, ki je naveden v SSKJ, torej knjiž., ekspr., s prilastkom „lastnost, značilnost koga glede na odzivanje na zunanje dogodke“, na primer *brenkati na čustvene strune* 'skušati vplivati na čustva; govoriti čustveno'. Slovaška ustreznica je frazem *udierat' (brnkat) niekomu na <citlivú> strunu*.

Po svoji zgradbi, ne pa po pomenu, sta predhodnemu podobna slovenska frazema *ubрати smešno struno* 'pošaliti se, povedati kaj smešnega' in *zadeti pravo struno* 'najti pravi način'. Slovaška ustreznica slednjega je *udriet' (trafit) niekomu na pravú strunu*. Popolni ustreznici *napeti drugačne strune* (sln.) in *natiahnúť inú (inakšiu) strunu* (slš.) nosita pomen 'lotiti se stvari na drugačen način, bolj strogo'. Identično miselno vsebino oz. celo grožnjo izraža slovaški frazeotekstem *s tebou musím iné struny natiahnúť*. Slovenski frazem *v svojih zahtevah je prenapel strune* se uporablja v pomenu 'preveč je zahteval', frazeološke enote z istim pomenom in sestavo pa slovaščina ne pozna.

Slovaška frazeološka enota, ki temelji na zunanji podobnosti oblike (lastnosti), je primera *byt' <rovný (pružný)> ako struna*. SSKJ navaja v ilustrativnem gradivu leksema *struna* zvezo *cesta, ravna kot struna*, ki pa ni uvrščena v frazeološko gnezdo, tako da v tem primeru (sodeč tudi po rezultatih iskanja v korpusu Gigafida) verjetno ne gre za frazem. V slovenščini pa se pogosto uporablja frazeološka primera, ki ne govori o fizični lastnosti, temveč o psihičnem stanju denotata: *biti napet kot struna* 'biti zelo napet'.

Slovar slovaškega jezika (Slovník slovenského jazyka, SSJ 1: 308) iz leta 1959 navaja tudi starejše frazeme, ki so jih postopoma nadomestili frazeološki

17 http://korpus.juls.savba.sk:8080/manatee.ks/do_query?query=dosta%C5%A5%20na%20bend%C5%BEo&corpname=prim-6.0-public-all&start=0&cnt=10

sinonimi, so pa zanimivi z vidika teme prispevka, in sicer *chodit' ako na strunách* 'biti v napetem pričakovanju, duševnem stanju', *žilky v ňom hrali ako struny* 'bil je nestrpen' in *šlo mu to ako po strune* 'stvar je potekala gladko, dobro'. Sestavina *struna* se pojavlja tudi v paremioloških enotah. Potrebo poznati pravo mero vsega so tako Slovaki kot Slovenci izrazili v pregovorih *strunu dotial' na'ahujú, kým nepraskne* (slš.) in *prenapeta struna počí* (sln.). V slovenščini smo zabeležili tudi pregovor *ko struna najbolje poje, se rada utrga*. Enotnost dejanja dveh ali več ljudi je izražena v slovaški paremiji *na jednu strunu bijú (drnkajú)*.

3 ZAKLJUČEK

Vokalni, glasbeni in plesni izrazi so že od nekdaj naravni del človeškega življenja. Izhajajo iz samega bistva človeka, zato so se na različne načine, tudi v podobi frazeoloških enot, projicirali v njegovo konceptualizacijo sveta. Frazemi, ki obsegajo poimenovanja glasbenih inštrumentov, in tudi leksemi, pomensko povezani z igranjem nanje, s petjem ali plesom, tvorijo nezanemarljiv del frazeološkega fonda slovaškega in slovenskega jezika. Nekatere posebnosti ljudskih glasbenih inštrumentarijev so se pokazale v frazeologiji obeh jezikov v podobi obstoja ali neobstoja frazemov, ki kot eno izmed komponent vsebujejo dane glasbene inštrumente (npr. dude ali citre). Splošna razširjenost in priljubljenost violine v ljudski kulturi se je odzrcalila v relativno velikem številu enot, katerih sestavni del je. Frazeme smo črpali iz dostopnih slovaških in slovenskih virov, predvidevamo pa, da mnoge izmed njih, predvsem narečne enote, v njih niso zajete, zato pa bi bila za njihov celosten prikaz potrebna terenska raziskava. Nekatere enote kažejo na nizek socialni in ekonomski status glasbenikov v preteklosti, kljub temu da je igranje na glasbene inštrumente bilo in je posebna vrlina, ki je ne obvlada vsak. Zanimivi so frazemi, v katerih se naenkrat pojavljajo glasbene in živalske sestavine, s čimer se stopnjuje ekspresivnost ustaljenih zvez. Z analizo frazeološke teme, ki zadeva glasbeno področje, smo želeli prispevati k raziskavi dane problematike v okviru slovaške in slovenske primerjalne frazeologije ter tako dopolniti manjkajoči del mozaika slovanske jezikovne slike sveta.

Prevedla **Darija Pivk**

LITERATURA IN VIRI

- Bezljaj 1977** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 1: A–J*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.
- Dobriková 2010** = Mária Dobriková, Gajdošské motívy v slovenskej a bulharskej frazeológii, v: *Phraseologische Studien: dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie*, ur. Dana Baláková – Harry Walter, Greifswald: Institut für Fremdsprachliche Philologien – Slawistik, 2010, 113–120.
- Dobriková 2014** = Mária Dobriková, Ouvertúra alebo Slovo na úvod, v: *Frazeologické štúdie VI: hudobné motívy vo frazeológii*, ur. Mária Dobriková, Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, 9–10.

- Dobříková 2015** = Mária Dobříková, Signalling Function of Musical Instruments from the Aspect of Ethnophraseology, *Езиков свят – Orbis linguarum* 13 (2015) št. 2, 7–15.
- Dobříková 2016** = Mária Dobříková, Signálne hudobné nástroje ako motivanty frazém v slovenčine, v: *Studia Academica Slovaca* 45, ur. Jana Pekarovičová – Miloslav Vojtech, Bratislava: Univerzita Komenského, 2016, 418–435.
- Fink Arsovski 2006** = Željka Fink Arsovski idr., *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, Zagreb: Knjigra, 2006.
- Gigafida** = *Korpus slovenskega jezika Gigafida* (<http://www.gigafida.net>, dostop 6. 10. 2016).
- Glasba 6** = *Glasba 6: delovni zvezek za šesti razred devetletne osnovne šole*, ur. Marjeta Pušenjak, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- Habovštiaková – Krošláková 1996** = Katarína Habovštiaková – Ema Krošláková, *Frazeologický slovník: človek a príroda vo frazeológii*, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1996.
- Jež – Lipovšek 1989** = Jakob Jež – Marijan Lipovšek, *Pregled in opis glasbil*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989.
- Keber 1998** = Janez Keber, *Živali v prisposodbah 2*, Celje: Mohorjeva družba, 1998.
- Keber 2011** = Janez Keber, *Slovar slovenskih frazemov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Slovarji).
- Kocbek 1887** = Fran Kocbek, *Pregovori, prilike in reki*, Ljubljana: Anton Trstenjak, 1887.
- Kocbek – Šašelj 1934** = Fran Kocbek – Ivan Šašelj, *Slovenski pregovori, reki in prilike*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1934.
- Kovačič 2015** = Mojca Kovačič, V deželi harmonike – nacionalizacija harmonike v slovenskem kontekstu, v: *Venček domačih: predmeti, Slovencem sveti*, ur. Jernej Mlekuž, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.
- Kržišnik 2014** = Erika Kržišnik, Glas in glasba v slovenski frazeologiji, v: *Frazeologické štúdie VI: hudobné motívy vo frazeológii*, ur. Mária Dobříková, Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, 191–201.
- KSSJ** = *Krátky slovník slovenského jazyka*, ur. Ján Kačala – Mária Pisárčiková, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2003.
- Kumer 1972** = Zmaga Kumer, *Slovenska ljudska glasbila in godci*, Maribor: Obzorja, 1972.
- Kumer 1983** = Zmaga Kumer, *Ljudska glasbila in godci na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenska matica, 1983.
- Kurfürst 2002** = Pavel Kurfürst, *Hudební nástroje*, Praha: TOGGA, 2002.
- Laborecký 1997** = Jozef Laborecký, *Hudobný terminologický slovník*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.
- Leng 1967** = Ladislav Leng, *Slovenské ľudové hudobné nástroje*, Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1967.
- Mačák 1995** = Ivan Mačák, *Dedičstvo hudobných nástrojov*, Bratislava: Slovenské národné múzeum – hudobné múzeum, 1995.
- Mlacek 1984** = Jozef Mlacek, *Slovenská frazeológia*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984.
- Mlacek – Ďurčo 1995** = Jozef Mlacek – Peter Ďurčo idr., *Frazeologická terminológia*, Bratislava: Stimul, 1995.
- Mokijenko 2014** = Валерий Мокиенко, Первая скрипка музыкальной фразеологии, v: *Frazeologické štúdie VI: hudobné motívy vo frazeológii*, ur. Mária Dobříková, Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, 15–31.
- Nádaská 2012** = Katarína Nádaská, *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*, Bratislava: Fortuna Libri, 2012.
- Prek 1972** = Stanko Prek, *Ljudska modrost trden je most*, Maribor: Obzorja, 1972.
- Razvezani jezik** = *Razvezani jezik: prosti slovar žive slovenščine* (<http://razvezanijezik.org/?page=iti+igrat+klavir>, dostop 6. 10. 2016).
- SES 1997** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- SESS 2015** = Lubor Králik, *Stručný slovník slovenského jazyka*, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2015.

- Smiešková 1988** = Elena Smiešková, *Malý frazeologický slovník*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988.
- SNK** = *Slovenský národný korpus – prim-7.0-public-all* (<http://korpus.juls.savba.sk>, dostop 6. 10. 2016).
- SSJ** = *Slovník slovenského jazyka* 1–6, ur. Štefan Peciar, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959–1968.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: DZS, 1994.
- SSSJ 2006** = *Slovník súčasného slovenského jazyka: A–G*, ur. Klára Buzássyová – Alexandra Jarošová, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2006.
- SSSJ 2011** = *Slovník súčasného slovenského jazyka: H–L*, ur. Alexandra Jarošová – Klára Buzássyová, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2011.
- Stramljič Breznik 2015** = Irena Stramljič Breznik, Kolektivna monografija o glasbenih motivih v frazeologiji, *Jezikoslovni zapiski* 21 (2015), št. 1, 177–181. – Ocena.
- Svítková 2015** = Milina Svítková, *Hudobné nástroje ako komponenty slovenských a chorvátskych frazém*, dizertačná práca, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava: [M. Svítková], 2015. – Razmnoženo.
- Záturecký 2005** = Adolf Peter Záturecký, *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovja a hádanky*, Bratislava: Slovenský Tatran, 2005.
- Zbirka pregovorov** Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.

SUMMARY

Expressions for Chordophone Instruments in Slovak and Slovenian Phrasemes

Vocal and instrumental music and dance have always been a natural part of people's lives. They stem from human nature, and therefore they are naturally reflected in conceptualization of the world, and also in phraseological units. Phrasemes containing the names of musical instruments and lexemes related to playing them, singing, or dancing form a significant part of the phraseological corpus of Slovak and Slovenian. Some special features of folk musical instruments have entered the phraseology of both languages through phrasemes that contain individual instruments as components (e.g., the bagpipes or zither). The fact that the violin is widely used and popular in folk culture is shown in the many units that include it as a component. The phrasemes were obtained from a variety of Slovak and Slovenian sources; however, it is likely that many of those existing in dialects may have not been included, and therefore it is suggested that field research should be carried out in order to achieve a complex mapping. Some units speak of the low socioeconomic status of folk musicians in the past despite the fact that being able to play a musical instrument was regarded as a special skill not possessed by just anybody. Notable are also phrasemes featuring instrumental and zoonymic components, which make the set expressions even more expressive. The analysis of phraseological themes overlapping with music contributes to research on comparative phraseology in Slovak and Slovenian and adds to the body of knowledge about Slavic languages' conceptualization of the world.